

Ağzın köşeleri yukarı kalktığında yüzün aldığı biçim, sahibine kimi zaman içten, kimi zaman imalı bir gülümseme, kimi zaman kinayeli bir bakış, kimi zaman hüznü bir ifade kazandırır. Bazen de gürültülü bir kahkahanın öncüsü, ya da ta kendisi olabilen bu eylemin adı, kaynağı her ne olursa olsun, "gülmek". Yalnızca insana ait olmadığı söylense de, insanın yaşadığı dünyaya, başkalarına, hatta kendisine yönelttiği belki de en çarpıcı tepkilerinden biri. İster bir mutluluk ifadesi, ister silah olarak kullansın...

Bir savaş gazisi, torunlarına gururla anlatmaktadır: "Avrupa'da çarpıştım, Asya'da çarpıştım, ülkemin en büyük askerleriyle, en büyük komutanlarıyla çarpıştım..." Torunlarından biri, sözünü keserek sorar: "Senin iyi geçinebildiğin hiç kimse yok muydu?" ... Büyük olasılıkla kahkahalarla gülmediniz bu fıkraya. Ama içinizden küçücük bir haz dalgası geçti. Ağız ve göz bölgesi kaslarınızda hafif oynamalar oldu, belki gülümsediniz. Çünkü son cümle, bir yanıyla "saçma", bir yanıyla da son derece "uygun"du. Eğer bu tepkilerden bir kısmını bile verdiyse-niz, bu, algılayamayacağımız kısırlıkta-ki bir zaman aralığında, beyninizin

problem çözmede kullanıldığı türden muazzam bir sentez başardığı anlamına geliyor!

Büyüklerin günde 15-20, çocuklarınsa 150-200 kez güldüğü saptanmış. Gülmek şiirlere, şarkılara, felsefe yazılarına, edebiyata, gündelik yaşamın her yönüne sızmış. Ama hakkında bilinenler -fiziksel ve fizyolojik açıdan gerçekte ne olduğu, neden ve nasıl evrimleştiği, hangi mekanizmayla tetiklendiği, gülenin kendisine ve onu duyanlara etkisi- pek fazla değil. Bu soruların yanıtlarıyla ilgili kuramlar var olsa da, araştırmacıların fikir birliği içinde oldukları düşünceler, daha çok gülmenin ne olmadığı üzerine. Sözgelimi yalnızca esprilere ya da komik olana tepki olmadığı, yalnızca insana özgü bir davranış olmadığı, sanıldığı kadar çok biçimde ortaya çıkmadığı, öğrenilmiş davranışlardan olmadığı gibi.

Gülmeyi bir fenomen olarak açıklamanın zorluğu, büyük ölçüde kuramsallığın keskin sınırlarına gösterdiği dirençten kaynaklanıyor. Gülmeyi tetikleyen herşey komik olmak zorunda değil; bu yüzden de gülme konusu olmayan şey yok gibi. İş daha da karmaşık hale getiren, hiçbir şeyin herkesi birden güldürememesi, çoğu kişiye gülünç gelen şeylerin de birbirleriyle neredeyse hiç bir ortak yönü olmayışı.

Püf Noktası

Komik olana gülmek, mizah duygusunun bir sonucu; mizah duygusuyla algılanan "şeye" verilen fizyolojik bir tepki. Mizah duygusunun kendisiyse insan zihninin mucizelerinden biri gibi. Bunun hakkında oldukça eski kuramlar var. Platon, kabaca, mizah duygusunu üstünlük duygusuyla ve başkalarının başına gelen talihsizliklerden (o dönem komedyalarında ağırlık noktası) alınan gizli hazla bağdaştırmış. Kant'a göreyse mizahi anlatımın püf noktası, "vurucu" cümlenin gülünçlüğüyle boşaltılan bir gerilimde yatıyor. Freud'un bakış açısı da buna oldukça paralel. Ona göre espri, bizim açık şekilde istemsiz olarak ortaya çıkardığımız birşey. Olup biten, bizim nasıl bir espri yapacağımızı önceden bilmiyor olmamız ve sonra da ona uygun sözcükler giydirmememiz değil. Herhangi bir nedenle, tanımlanmaz bir "duyguya" sahip oluyoruz; zihinsel gerilimde ani -ve bilinçdışı- bir boşalma oluyor ve espri, sözcüklerle giyinmiş halde hazır, ortaya çıkıyor...

Edinburgh Üniversitesi'nden Graeme Ritchie, esprilerin dilsel özelliklerini inceleyen bir araştırmacı. Araştırmalarının hedefiyse bir taşla iki kuş vurarak hem mizah duygusu, hem de makinelerdeki dil "anlayışı" ve işleme-

ne açıklık getirmek. Esprileri tek bir yapı ya da formata kilitlemek olanaksız olsa da, çoğunun, dinleyici/okuyucu zihninde ani kavramsal bir sıçrama yaratmaya dayalı olduğu görüşünde. Mizah duygusuyla ilgili araştırma ve görüşleri konu edinen birçok yazıda, esprinin yapısıyla ilgili, neredeyse slogan gibi tekrarlanan bir niteleme var. Sonucun beklenmedik, ama aynı zamanda da uyumlu oluşu. Bize "Hah!" dedirten, ardından da belki güldüren ya da kahkaha attıran ani, zekice, anlambilimsel (semantik) bir uyum. Bu bakış açısıyla mizah duygusu, yeni bir zihinsel perspektife yapılan ani bir sıçramayla gerçekleştirilen, çok zevkli ve yaratıcı bir keşfin aracı; Freud'a göreyse "ruhsal süreçlerden haz elde etmenin mükemmel bir yöntemi..." 20 yıldan uzun süredir konu üzerinde araştırmalar yapan, William and Mary College (ABD) araştırmacısı Peter Derks'in ilginç bir saptaması da, gülme eyleminin kendisinin, beynin bu uyumsuzluğu keşfettiği hıza bağlı olduğu.

Sizi kahkahaya boğan, ya da en azından çok komik bulduğunuz film sahnelerini gözünüzün önüne getirmeye çalışın. İster kuyruklu bir sperm hücresi kılgında, başında kapşonu, gözünde gözlüğü, kadınların yumurta kanalını temsil eden bir koridorda koşturup duran Woody Allen'ı, ister aklıktan ölmek üzereyken botlarını büyük zerafetle mideye indiren Şarlo'yu... Kanadalı nöropsikolog Prathibe Shammi, bu filmlerden olduğu kadar birçok mizahi yapıttan alacağınız keyfin, iki zihinsel aşamaya bağlı olduğunu söylüyor: İlk olarak, esprideki "sürpriz unsuruna" duyarlı olmanız gerekiyor; ve beklenmedik olanı fark ettiğinizde de hemen bir adım öteye geçip olan bitende bir anlam arayışına girebilirsiniz. "Bir fıkranın sonundaki canalcı cümle, kısa bir süre için size anlamsız gelir, çünkü daha önce anlatılmış olanlarla uyumlu değildir. Şaşırsınız. Ama hemen sonra bakış açınızı değiştirir ve bu cümlenin aslında anlam taşıdığını, üstelik son derece de mantıklı olduğunu farkedersiniz" diyor Shammi. Bakış açınızı değiştirmenizle başlayan süreçse "işleyen hafıza"nın devreye girmesine bağlı. Çünkü bu aşama, daha önce depolamış olduğunuz bilgileri işlemenizi gerektiriyor.

"Ağız, yüzünü kaplayan koskoca bir deliğe dönüşmüştü. Dili yarıya kadar dışarı fırlamış, dudakları gerilmişti. Hissettiği şey mutluluk, yüzünün ifade ettiği şey acıydı. Yanakları kızardı, yüzü gözyaşıyla ıslandı, sonra birden vücudu ikiye katlandı ve soluğu kesildi. Karnı, göğsü, her yeri ağrımaya başladı. Öylece kasılmış, kalakaldı; bütünüyle çaresiz. Konuşmaktan bile acızdı..."
(R. Brody - Gülmenin Anatomisi)

Uzaylı Gözüyle "Gülmek"

Kendinizi bir uzaylı yerine koyup sonra da gülen bir insan grubuna onun gözüyle bakmaya çalışın. Yıllarını bu işe vermiş davranış nörobiyoloğu ve gülme araştırmacısı Robert Provine'in, birçok spekülasyonun ötesine geçerek, gülmeyi bir hayvan davranış bilimcisinin kurt ulumalarını incelediği gözle irdelemesinde yararlandığı temel yaklaşım da bu: "Uzaylının, yüzlerindeki dişlerle dolu bir delikten tuhaf, kesik sesler çıkarıp, alışılmadık bir nefes alıp verme eylemi gerçekleştiren bu ikiyaklı grubunu anlamadaki yaklaşımı ne olurdu? Büyük olasılıkla bunun fiziksel özelliklerini, ortaya çıkışını belirleyen kuralları, bu sesleri üreten hayvanların özellikleri, ses çıkarma mekanizmasını, en basit haliyle açıklamaya çalışmak." Araştırmalarını temel olarak, her türlü mekan ve koşulda yillarca gözlediği insanların davranışları

na dayandıran Provine'in en önemli çıkarımlarından biri, gülmenin ben-merkezcil bir duygu ifadesi değil, bir toplumsal sinyal olduğu. Televizyon, radyo veya kitap gibi uyarıcıların yokluğunda insanın gülme olasılığının, yalnız olduğu zamankinden yaklaşık 30 kat fazla olduğunu; üç asistanıyla birlikte kulakmisafirliği yaparak 2000'e yakın gülme olayı üzerine topladığı veriler sonucunda, konuşmalarla ortaya çıkan gülmenin, yapılan esprilerden çok, "emin misin?", "seninle tanışmak güzeldi" vb. olağan cümlecikler ardından ortaya çıktığını söylüyor Provine. İlginç bir saptaması da, güldürücülerin, dinleyicilerinden % 46 daha fazla sıklıkla kahkaha attıkları, kadınların erkeklerden daha fazla güldükleri, erkeklereyse her zaman daha fazla gülmeye yolunda.

Bizim uzaylının kafasını karıştıracak çok şey yapıyoruz aslında gülmeye ilişkin. Karşımızdakiyle herhangi bir konuda hemfikir olduğumuzu ima etmek için "kibarca" gülmemeze, hiç de esprili veya komik sayılmayacak saldırgan üsluplu bir konuşmanın arasına serpiştirilmiş, vurgulayıcı nitelikteki sert, tek heceli "ha ha ha"lara tanık olup şaşıyoruz. Hele bir de bulaşıcı örneğine rastgeldiyse! Uzaylı, gülmenin bireyden bireye geçen çok etkili bu tarzına Provine gibi hakettiği önemi verip onun gibi araştırmaya koyulursa, Amerikan komedi dizilerinin vazgeçilmez bir tekniği olduğunu kısa zamanda farkedeceği ve 1950'lerden beri kullanılan arkaplan kahkaha kayıtlarının nedenini de anlayacaktır. 1962 yılında Tanzanya'nın (o zaman Tanganyika) bir kasabasında 12-18 yaş arası öğrencilerde başlayıp tüm popülasyona, hatta komşu kasabalara da yayılarak okulların kapanmasına neden olan ve 7 ay kadar süren "gülme salgını" her ne kadar kafasında -tıpkı bizde olduğu gibi- bir soru işareti olarak kalsa da.

San Diego Üniversitesi Beyin ve Bilişsel Süreçler Merkezi Yöneticisi V. S. Ramachandran, kişilerin neye güldüklerinin, onlar hakkında önemli ipuçları verdiğini söylüyor. Araştırmaları gülmenin bilimsel literatüründe oldukça geniş yer tutan ABD Wayne Üniversitesi Eya-

let Üniversitesi psikologu Glenn Weisfeld'se, gülmenin özellikle anne-çocuk ilişkilerinde önemli yer tutan bir yüreklenendirme sinyali olarak kullanılabilirdiği, bireyler-arası olduğu kadar toplumsal yakınlaşmada da vazgeçilmez olduğu görüşünde.

Bir Temel fıkrası bir Çinli'ye, bir İskoç fıkrası biz Türklere ne ifade eder? Fıkra ve esprilerin evrensel bir dili olsa da, etnik özellikler de taşırlar. Sosyologlar, ister bir espriyi, ister bir fıkrayı, ister herhangi bir mizahi durumu ele alsın, gülme olgusunun, toplumlar arasındaki farkları, bu farkların da o toplumlar için gülme olgusunu açıklamaya yardımcı olduğu görüşünde. "Bizim Temel", bara gidip viskiyi fazla kaçırın bir İskoçyalı, elini cebine bir türlü atamayan bir Yahudi... hepsi değişik kültürlerle ilgili olarak bizi yanlış doğrusuyla fikir sahibi yapan, bir anlamda artık tanıdığımız karakterler.

Georgia Üniversitesi'nden Charles Grunrer de, mizah duygusu ve gülmenin saldırganlıkla akraba olduğu şeklindeki çarpıcı görüşün savunucularından. Araştırmacının, görüşüne destek olarak verdiği örnek, bir futbol sahasında zafer çılgınlıkları atıp bağırırken güldükleri mi öfkelenedikleri mi bir türlü belli olmayan futbolcular! Zafer duygusu, öfke ve sevincin karışımı... "Evet, *nükte daima / İsterim ki bir akşamüstü kızıl bir sema / Altında can vereyim bir nükte savurarak, / Haklı bir dava için vurularak, vurarak / ... / Ve ölüm döşeğine girmeden ölebilmek, / Fakat erkekçe ölmek, titremeden, solmadan; / Kanlı dudaklarımda nükte eksik olmadan!*" Edmond Rostand'ın mizah, gurur, öfke ve tutkuyla yüklü Cyrano de Bergerac tiplemesi de, Grunrer'in savının en iyi edebi destekçilerinden olsa gerek!

Espri Beynin Neresinde?

Biz her ne kadar alışmış olsak da, binbir zihinsel sürecin ortak çıktısı olma özelliğindeki gülme eyleminin vücudun değişik bölgelerinde yaptığı gözle görülür etkiler, bir uzaylı gözüyle gerçekten tuhaf. Peki, sinirsel düzeyde olup biten ne? Gülünç bir durumun ürettiği duygular gülmenin duygusal bileşenini, esprinin algılanması bilişsel ve çözümsel bileşenini, yüz ve solunum kaslarının hareketi de motor bileşenini oluşturuyor. Bu, her türlü nedene bağ-

lı gülmeyi açıklamasa da, en azından kabaca fikir verebilecek bir bölümlendirme.

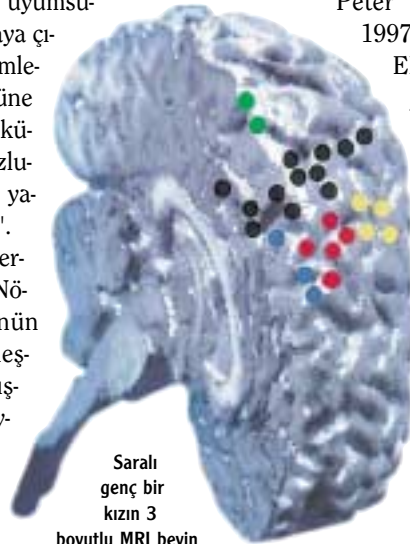
Gülmenin sinirsel temellerinin araştırılmasında gözden kaçırılmaması gereken nokta, herhangi bir etkiye tepki olarak ortaya çıkan gülmeyle, zihinsel bir sürecin ürünü olan gülmenin birbirinden ayırıldı. Gülmenin, bir eylem olarak ortaya çıkması için, beynin belirli bir bölgesinin uyarılması yetse bile, ikinci türden olanı, daha geniş anlamda bir beyinsel etkinlik gerektiriyor.

Günümüz nörologları, beynin "duygusal yarımküre" olarak adlandırılan sağ yarımküresinde ortaya çıkan bazı hasarların, -mizahın önemli bir unsuru olan- uyumsuzluğun her türüne gülmeyle sonuçlandığını ortaya çıkarmışlar. Bu kişiler gülmenin dozunu kaçırabiliyor ve olur olmaz her şeye gülebiliyorlar. Mantıksal ve çözümleyici yarımküre olarak bilinen sol yarımküredeki bazı hasarlarınsa mizahi unsurun bulunup çıkarılması, esprideki uyumsuzun saptanması sürecinde sorunlara yol açtıkları düşünülüyor. Beyinde oluşan hasarlarla yitirilen işlevlerden yola çıkarak hasarlı bölgenin rolünün belirlenmesine yönelik yaklaşımların ışığında, sol ve sağ yarımkürelerin işbirliği konusunda şu türden bir çıkarım yapılabiliyor: Mizah duygusu, sol yarımkürenin esprideki uyumsuzu tanınmasıyla ortaya çıkar; ayrıntılı çözümlerden çok bütüne hakim sağ yarımküreyse bu uyumsuzluğu yerine oturtur, yani espriyi "yakalar".

Aberdeen Üniversitesi ve Londra Nöroloji Enstitüsü'nün ortaklaşa gerçekleştirdikleri bir çalışma, bu genellemeye oldukça tutarlı. Çalışmada yarım saniyelik "çekimlerle" zihinsel süreçlerin yakalanmasını sağlayan yeni bir işlevsel MRI (manyetik rezonans görüntüleme) tekniğinden yararlanıldı. Geleneksel MRI tarayıcıları

nın, beyin etkinliği taramalarında yeterince güçlü bir sinyal alabilmek için ortalama birkaç dakikaya gereksinim duydukları düşünülürse, bu yeni teknik oldukça avantajlı (hatta bu özelliklerinden dolayı çeşitli zihinsel süreçlerin çözümlenmesinde yeni bir çığır açtıkları söylenebilir). Çalışmada gerçekleştirilen taramalarla ortaya çıkan bulgulara şöyle: Bir fıkra veya şakanın giriş cümlelerini dinleyen kişilerin beyinlerinin sol prefrontal korteks (ön lobun ön kısmında bulunan beyin kabuğu) bölgesinde etkinlik gözleniyordu. Bu bölgenin, zihinsel irdeleme ve problem çözmede kritik rol oynadığı düşünülür. Ancak şakak loblarında da ortaya çıkan etkinlik, dilsel işlevlere olduğu kadar, depolanmış bilginin uyarılması çabasına da işaret etmişti. Bağlayıcı nitelikteki son cümlenin işitilmesiyle de "orbitofrontal korteks" denilen ve yine ön lobda bulunan, yeni bir beyin alanı uyanmıştı. Bu bölgeyle bağlantısı kurulan işlev genel olarak, bilginin değerlendirilmesi ve değerlendirmede devreye giren duygularla ilgili. Burada hasarın saptandığı kişilerin duygusal tepkilerinin ve değerlendirme becerilerinin neredeyse sıfırlandığı biliniyor. Sözcüğü "iyi" ve "kötüyü" birbirinden ayıramıyorlar, çünkü bu kavramları değerlendirme çabaları onlarda iyilik ve kötülük duygusu oluşturamıyor.

Peter Derks'ün daha önce, 1997'de yapmış olduğu bir EEG (elektroensefalografi / beyin elektrosu) çalışması da çok benzer sonuçlar vermişti. Yorumların, beyin dalgalarının izlediği motife dayandırıldığı bu çalışmalarda ortaya çıkan nöroanatomik tablo, MRI çalışmasındaki kadar ayrıntılı olmasa bile, bu yöntemin de başka getirileri, hatta özel bir önemi vardı: nöral bilimlerin ilk kez olarak, üstelik de büyük kesinlikle, neyi komik bulduğumuza ortaya koymasına. Bu sonucun dayanağıysa aslında şaşılacak derecede basit. Gönüllülere fıkra veya esprilerin dinletil-

Sarı genç bir kızın 3 boyutlu MRI beyin görüntüsünde, elektriksel olarak uyarıldığında davranışsal tepkilere yol açan bölgeler gösterilmiş. Noktalı alanlar, renklere göre farklı tepkilere işaret ediyor: kırmızı-gülme; sarı-konuşmanın bozulma veya durması; mavikonuşma, isimlendirme ve el hareketlerinde bozukluk; yeşil- sağ bakakta karıncalanma.

mesi sırasında, beyin uyumsuz ögeyi yakaladığına ilişkin beyin dalgası, vurucu son ifade dinlenmeden önce kendini gösteriyorsa kişiler espriyi komik buluyor, tersi durumda da bulmuyordu!

Mizah duygusunda sağ ön lobun üstlendiği işlev, bu lobun daha önceleri beyin en sessiz bölgesi olarak nitelendirildiği gözönüne alınrsa, oldukça çarpıcı. Hiç bir şey için olmasa, mizah duygusu gibi sofistike bir özelliği insana kazandırdığı için artık bu loba hakettiği önemi verebiliriz. Kaldı ki işlevleri elbette bununla bitmiyor.

Nature dergisinin 12 Şubat 1998 sayısında yayımlanan bir makale, gülmeye ilgili yine ilginç bir bulguyu duyuruyordu. 16 yaşındaki saralı bir kızın nöbetlerini denetim altına almak için lokal anesteziyle yapılan bir beyin ameliyatında sol ön lobun üst bölgesindeki 2 cm²'lik bir bölge her uyarıldığında, kız kahkahalarla gülüyordu. Elektrik akımı azsa gülümsüyor, akım artırıldıkça kahkaha da artıyordu. İşin ilginç yönü, kızın, gülmesine gerekçeler de bulmasıydı: çevresindeki eşyaların, hatta çevresinde dolanıp duran doktorların kendisine çok komik göründükleri gibi. Sözkonusu bölge, konuşma eyleminin başlatılmasında da işlev gören bir bölge. Eldeki verilerle olanaksız olsa da olayın kendisi, gülme araştırmacıları açısından, yanına bir ünlem koymayı hak ediyordu. Ancak tüm bu çalışma ve gelişmelere rağmen, beyin yapı ve işlevlerinin karmaşıklığının, gülmeyi sinirsel/beyinsel yönüyle tam olarak açıklamayı şimdilik olanaksız kıldığı da bir gerçek.

Tek Gülen Biz miyiz?

Fareler espriden anlar mı, henüz bilinmiyor, ama *Journal of Comparative Psychology* (Karşılaştırmalı Psikoloji Dergisi) dergisinin 1998 Mart sayısında yayımladıkları makaleyle Jaan Panskepp ve ekibi, bu küçük yaratıkların en azından gıdıklandıkları ve birbirleriyle oynadıklarında 'güldüklerini' söylüyorlar. Panskepp, ayrıca farelerin -özellikle de küçüklerinin- eğlence duygusuna sahip olduklarını, laboratuvarlarında açık şekilde gözlediklerini belirtiyor.

Farelerin çıkardıkları sesler, doğal olarak ilk anda gülmek olarak yorumlanmıyor; çünkü bunlar, insan kulağının duyamayacağı, ultrasonik frekanslı ısıklar şeklinde. Biyologlar, şempanze ve bazı maymunların, insanın gülmesiyle ortaya çıkan seslere benzer sesler çıkardıklarını yıllardır biliyorlar. Ancak diğer memeliler için aynı şey kesin bir şekilde söylenemiyordu. Panskepp ve ekibinin bulgularınaysa, primatların ortaya çıkışından epeyi bir zaman önce gülmenin ilkel bir şeklinin evrimleşmiş olabileceğinin ilk ciddi ipuçları olarak bakılıyor.

İlginç bir şekilde Darwin ve Alman evrim kuramcısı Ernst Haeckel, esprileri "psikolojik gıdıklama aracı" olarak tanımlamışlardı. Haeckel ayrıca, gülmenin, fiziksel veya zihinsel gıdıklama so-

nucu oluşan gerilimi rahatlatmaya yarayan bir tür refleks olduğuna inanıyor du.

Robert Provine, sadece insan gülüşüne uzaylı gözle bakmakla kalmamış, hayvanların gülüşü üzerinde de çalışmalar yapmış. Şempanze gülüşünün insaninkinden birçok yönüyle farklı olduğunu söylüyor. İnsanlarda gülmeye eşlik eden sesler soluk verme sırasında ortaya çıkarken, şempanzelerde ses, nefes nefese kalmış gibi hızlı soluk alıp verme sırasında, soluğun hem alınma, hem de verilme aşamasında çıkarılıyor. Provine bu sesi, el testeresiyle odun keserken çıkan sese benzetiyor. Bu tür gülmeyi, insan ve maymunun ortak atasına kadar takip etmenin olası olduğu, insanın tipik gülüş şeklineyse, şempan-

zeyle yolunun ayrıldığı 6 milyon yıl öncesinde kazandığı düşüncesinde. Gülmenin biyolojik kökeninin, tehlikeyi atlama ile gelen rahatlama olabileceği, ya da ilk insanlarda -öfkeyle akrabalığını öne süren görüşün de desteğiyle- sosyal konumun ve üstünlüğün belirlenmesinde kullanılmış olabileceği, konuyla ilgili en yaygın görüşlerden.

Yakın bir geçmişte köpeklerin de oyun sırasında, diğer zamanlarda olduğundan farklı birtakım sesler çıkardıkları ileri sürüldü. ABD'li araştırmacı Patricia Simonet, insan kulağının bu sesleri, köpeğin dili dışarıda hızlı hızlı soluduğu zaman çıkardığı sesler gibi algıladığını, ancak frekans çözümlenmeleri sonucunda sesin frekans aralığının çok daha fazla olduğunu söylemişti. Seslerin dinletildiği köpeklerde, diğer köpek seslerine verdikleri tepkilerden farklı olarak, hemen oyun pozisyonuna geçmişlerdi.

Tüm hayvanlar, dış uyarılara karşı bazen belli belirsiz, bazen oldukça belirgin içsel ve sinirsel ayarlamalar yapmak durumundalar. Bu arada insanın sözlüğüyle üzüntü, heyecan, sevinç gibi şeyler hissedebildikleri de kesin. Ama insanlar, dilsel becerileri sayesinde çok daha gelişmiş bir içsel yaşama sahipler. Bu yüzden de yalnızca çevrelerine değil, kendi düşüncelerine bile yanıt verebilme yetisindedir. Aranılan yanıtın bir bul-yap parçası gibi yerine oturmasıyla alınan keyif, insana özgü olsa gerek. "Yaratıcı" keşif keyfinin farkına varan insansa bu doğal tepkisinin tadını, bulabildiği her şeyde çıkarıyor. Bu keşiflerden belki de en keyiflisi olan mizah duygusuydu, içerdiği yaratıcılık, güçlü algılama, çözümlenme yeteneği ve dilsel beceriyle, bildiğimiz kadarıyla yalnızca insana özgü bir lüks; Derks'ün deyimiyile "zihnin bükülmüş, çarpılmış bir aynası."

Zeynep Tozar

Kaynaklar

- Freud, S. "Espriler ve Bilinçdışı ile İlişkileri" Payel Yayınları, 1993
Fried, I. et al. "Electric current stimulates laughter" *Nature*, 12 Şubat 1998
McCrone, J. "Comic Relief" *New Scientist*, 27 Mayıs 2000
Panskepp, J. "Anticipation of play elicits high-frequency ultrasonic vocalizations in young rats" *Journal of Comparative Psychology*, 112 (1), Mart 1998
Provine, R. "Laughter" *American Scientist*, Ocak-Şubat 1996